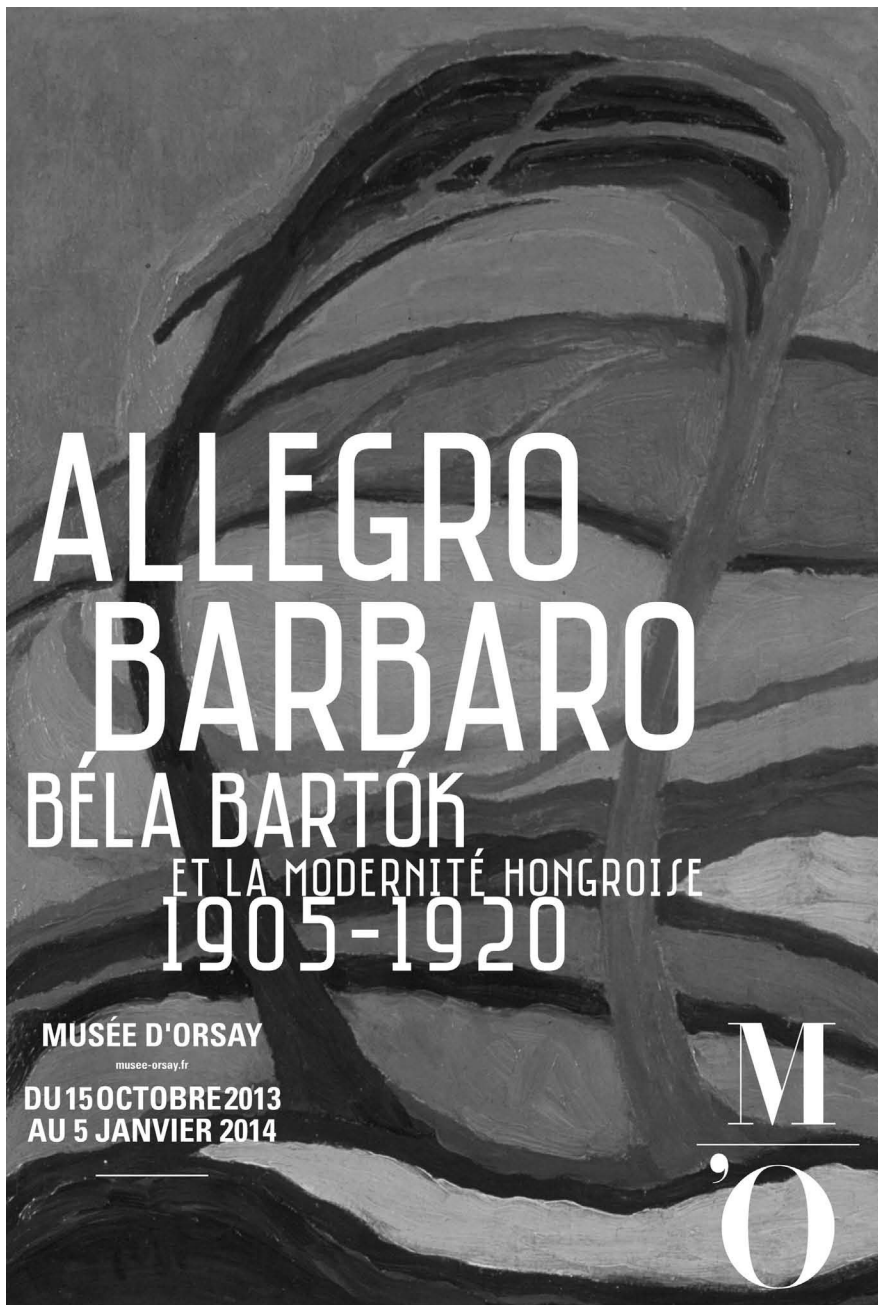

Markója Csilla

A BELSŐ EMBERT LEFOTOGRAFÁLÓ MOZGÁS

Az *Enigma* jelen száma a *Mouvement, rythme, danse. Les débuts de la danse moderne en Hongrie (1902-1950)/Mozdulat, ritmus, tánc. A modern tánc kezdetei Magyarországon (1902-1950)* című, a párizsi Institut Hongrois/Magyar Intézet termeiben megrendezett kiállítás francia katalógusának szövegeit tartalmazza, illetve még egy idevágó, Kozma József munkásságával foglalkozó tanulmányt is közlünk. Számunk vendégszerkesztője Vincze Gabriella, aki Barki Gergellyel együtt rendezte a párizsi tárlatot (segítőik Beke László és Detre Katalin voltak), ami a Musée d'Orsay-ban rendezett nagyszabású, a Nyolcak és a magyar modernizmus művészetét Bartók zenéjével összefüggésben bemutató *Allegro barbaro* című kiállítás kísérő eseményeként került megrendezésre, miután a Nyolcak önállóan is láthatóak voltak nemrég a bécsi Kunstforumban. A – magyar részről Barki Gergely, illetve Rockenbauer Zoltán által jegyzett – nagy látogatottságnak örvendő Musée d'Orsay-beli tárlat sikerét meglóvagolva a továbbiakban is több kisebb, de üttörő bemutatót terveznek Párizsban a szakemberek, a 2013. november 7-e és december 14-e között bemutatott mozdulatművészeti kiállítást 2014 tavaszán egy a francia akadémia és a magyar művészek közötti kapcsolatot elemző kamaratárlat követi majd.

Az igen látványos, letisztult, modernista formavilágú, Fákó Árpád által tervezett mozdulatművészeti katalógus képanyagának csak egy részét tudjuk itt bemutatni, de a több tucat válogatott felvétel így is meglepetés lehet a mozdulatművészet és a magyar fotótörténet iránt érdeklődőknek egyaránt. Igazi csemege Kálmán Klára, a híres fotós, Kálmán Kata testvérenek előkerült füzeté, mely Hevesy Iván művészettörténész egy napját ábrázolja humoros, de művészi kivitelű akvarellekben. Az *Enigmában* látható képek nagy része első ízben kerül publikálásra, és még az olyan közismert művek is, mint a kiállítás vizuális mottójául választott André Kertész-fotó, merőben új értelmet nyernek a magyar mozdulatművészet történetének kontextusában. Barki az általa (kép)szerkesztett katalógus címlapjára Kertész Szigetbecsén őrzött, *Táncoló faun* című, öccsét, Jenőt ábrázoló 1919-es felvételét választotta. André Kertész és a modern tánc összefüggése alig kutatott, amiképpen a tárlat tudományos újdonságai közé tartozik a Nyolcak és a mozdulatművészet kapcsolatát dokumentáló néhány tárgy is, így Kernstok Károly freskóterve 1911-ből, melyet Madzsar Alice, Kernstok közeli barátja, Jászi Oszkár testvére kapott ajándékba, vagy a művésznőt ábrázoló Czigány Dezső-portré. Madzsar Alice-től származik a címben átalakított idézet, mely fényképezés és mozgásművészet kapcsolatát merészen újraértelmezi: „Minden mozgás valamilyen szempontból lefotografálja a belső embert”. Vincze Gabriella külön fejezetet szentel a magyar művészek párizsi kapcsolatait

A Musée d'Orsay *Allegro Barbaro* című kiállításának plakátja

André Kertész: Hárman a bordásfalon (Szentpál-táncosnők), 1935.

© Kiss Ferenc tulajdona

taglaló tanulmányában Kertész másik híres, *Szatirikus táncosnő* című fotográfiájának, pontosabban modellje, Förstner Magda kevésbé ismert munkásságának: ebből kiderül, hogy Kertész a párizsi időkben nem csupán Förstner mozgásszatíráit fotózta, de Blattner Géza bábszínházát is, 1926-27-es párizsi képein gyakran megörökítette az alkotás helyszíneit, Leger, Mondrian és mások műtermei mellett fényképezett műteremfalon lógó, vagy ponyváskocsin szállított bábokat éppúgy, mint Förstner tipikus mozdulatait, vagy társaságát Étienne Beöthy műtermében. 1935-ben pedig lefotografálta a Szentpál-iskolásokat; *Mozdulattanulmány fantázia* című sorozata, mely fehér szoknyás táncosnőket ábrázol, éppúgy kikerült most a Magyar Intézet falaira, mint az a bordásfalas sorozat, mely arra épít, hogy nem a valós nézetében, azaz feje állítva a fotót valószerűtlen hatásokat lehet elérni. Szentpál Olga 1929-ben maga is bábos berkekben mozgott, így Vincze szerint a kapcsolat innen is származhatott.

Mindezek az adatok, ha nem is igazolják, de valószínűsítik Kertész korai, a 10-es évek végi kötődését a mozdulatművészetéhez. A fotográfus Angelo egyik legjobb színházi fotója, mely Rajnai Gábort ábrázolja Edward Knoblauch *A faun* című darabjában, igen plasztikusan mutatja be a mozdulatművészeti affinitásáról, akrobatikus mozdulatairól elhíresült színészt – a darabot sikerszerűen játszották 1912-től a Nemzeti Színházban, majd később a Renaissance Színház tűzte műsorára. Az alakítást Kosztolányi is ünnepelte, Karinthy Frigyes pedig így írt róla 1912-ben a

A párizsi Magyar Intézet mozdulatművészeti
kiállításának plakátja, Fákó Árpád munkája

Nyugat 23. számában: „Rajnai Gábor őszinte és nagy sikere (pár napig egész Pesten sokat beszéltek most róla) egészen új világításban állítja be a színész-siker feltételeit – s ma ez a siker, ha nem többet, még kevésbé jelent kevesebbet annál, amivel egy Ibsen-alkítást ünnepelek. A művész nyilván egész testével dolgozzék, ha kell – idegrendszerének beállítása nemcsak a központtól függ. Ezt éreztük a különben kétes értékű szerep feltétlenül egyetlen és helyes ábrázolásában. – A gyenge kis hedonista morált kitűnő érzékkel elnyomta és adta helyette azt, ami élő és szuggesztív ebben a furcsa szerepben: az élő, virgonc test friss örömét, a féktelen és pazar jókedvét, melynek meggyőződést és világfelfogást nem az élet értékéről indított spekuláció ad, hanem maguk a szökdelő izmok és vidám nótát dudáló tüdő. Rajnai pompás, artisztikus beleugrásai és stilizált pogány mozdulatai nem ekvilibrista mutatvány: egész, átértett színész-munka ez: a testi élet örömét és ritmusát épp olyan értékes anyagnak mutatják, mint amilyen értékes nekünk egy pompás cyránói mosoly, a szellem értékének öröme és ritmusa, vagy bármi egyéb. Reméljük, ezentúl sokszor fogjuk látni; bizonyosan kitűnő színész, ép, ruganyos testében épen és ruganyosan kell, hogy éljen az emberi dolgok tükörképe, amit színész a saját arcáról visszaverni hivatott.” Rajnai aztán nagy karriert futott be, a Nemzetiben 99 előadást megért *A faun* meghozta számára a sikert: „Filmen is eljátszottam. Volt benne egy tánc. Én, aki soha sem tanultam táncolni, ezután úgy éreztem: minden muzsikát ki tudnék fejezni táncban! Nyizsinszkijék látták az előadást, s hívtak, menjek hozzájuk pantomimusnak...” – nyilatkozta később Rajnai. A fotót Kincses Károly közli Angelóról írott könyvében és a képet szemlélve nem lehetne azon csodálkozni, ha Kertész ebben az öccséről készült, faunt imitáló, játékos felvételen művészeti előképekre utalt volna – habár a Renaissance Színház csak 1920-ban tűzi műsorára a háború miatt néhány évig nem látható *A faunt* – amiképpen másik híres, a mozdulatművészettel összefüggésbe hozható fotóján, amelyben ugró öccsének csak a lábai látszanak, elképzelhető, hogy képzőművészeti előképpel, mégpedig id. Pieter Brueghel *Ikarosz bukása* című képével dolgozott: „Eredetileg a fotózás előtt rajzoltam. Már akkor megvolt bennem a fotóézés és érdekes, effektíve olyan realiztikusan rajzoltam, hogy a tanáromnak nem tetszett. (...) Vettem egy gépet, s minden szabadidőmet, a hétvégéket fotózással töltöttem el és felforgattam a család életét. A *Repülés* című képemet is rokonlátogatáskor, Dunaharasztiiban csináltam, 1919-ben. Mondtam az öcsémnek, hogy repülést szeretnék fényképezni, az Ikarosz-legenda foglalkoztatott. Sikerült megörökíteni azt a pillanatot, amint az öcsém nem vízbe, hanem homokba ugrott. Óriásit ugrott, szinte repült.” Évekig tartott ez a gyümölcsöző együttműködése öccsével, együtt nagyítottak egy szekrényből átalakított sötétkamrában, elemezték a felvételek hibáit, Andor naplót vezetett az eseményekről, s az 1925-ben az *Érdekes Ujság* címlapjára került felvétel is öccsét ábrázolta.

Talán ez a néhány apró adalék is jelzi, milyen szerteágazó kapcsolatok, és a kreatív együttműködés milyen, műfajhatárokat alig ismerő formái jellemzik a két világháború közötti időszak művészetét, akár az itthon maradottakra, akár a külföldön szerencsét próbálókra gondolunk. Tánc, színház, zene, bábművészet, képzőművészet, fotó, művészi torna csak néhány eleme a továbbiakban tárgyalt összmű-

vészeti, avantgárd formakísérleteknek, melyek nem csupán művészetet, hanem életformát is jelentettek művelőik számára – számunkra pedig példát és tanítást arra vonatkozóan, mi volt egykor az, amit ma a „szabadidő értelmes eltöltésének” nevezünk.

A kiállítás kurátora, Vincze Gabriella és a projektben közreműködők ezúton is szeretnének köszönetet mondani mindazoknak a személyeknek és intézményeknek, akik műtárgyak kölcsönzésével vagy bármilyen más módon támogatták munkájukat, így Ablonczy Baláznak, Baki Péternek, Baranyai Juditnak, Dienes Mayának, E. Kovács Évának, Kiss Ferencnek, Fákó Árpádnak, Fenyves Márknak, Halász Tamásnak, Lőrinc Katalinnak, Repisky Mátyásnak és Repiszky Tamásnak, továbbá a Szépművészeti Múzeumnak és az Orkesztika Alapítványnak (Mozdulatművészek Háza – Mozdulatművészeti Gyűjtemény).